

СТАНОВИЩЕ

за докторската дисертация на
Магдалена Юлиева Крайчева на тема
„Жена в “свещенство” - предизвикателство към съвременния юдаизъм“
за получаването на научната и образователна степен „доктор“
в професионално направление 2. 4. Религия и теология,
научна специалност История на религиите

от доц. д-р Ели Милчева Василева-Сярова,
член на Научното жури, определено със заповед на Ректора
на СУ „Св. Кл. Охридски“ № РД 38-205 от 03.04.2017

Представеният за защита дисертационен труд е посветен на тема, която не е разработвана у нас и чиято значимост се открива в светлината на определени интенции на съвременното културно съзнание. Феминистките нагласи, демонстрирани от това съзнание, очевидно водят до своеобразни провокации спрямо религията, особено що се отнася до начина, по който то интерпретира конституиращите принципи на религиозната традиция. В случая изборът е паднал върху проблема за женско “свещенство” в контекста на юдейската религиозна традиция и актуалността на темата е несъмнена.

Дисертацията е в обем 288 страници и е структурирана в предговор, увод, четири глави и заключение. Ясно са формулирани целта, обектът и предметът на изследването. Методологическата платформа може да се отнесе към културологичен или социокултурологичен подход. Поставена е трудната задача заявените в по-конкретен план методологически средства да се съчетаят с апологетичен прочит.

В първата глава темата за женското свещенство се разглежда в историкорелигиозен план. По принцип проблемът за женското начало в религията позволява интерпретация в два аспекта: символен и конкретно-феноменологичен. При все че в дисертацията не се поставя задачата да се изследва символният аспект, той присъства и чрез активното привличане на възгледи на Мирча Елиаде, и чрез достигането на редица места до смисъла на релацията “господар-роб”, “учител-ученик” и, разбира се, на ключовото за схващането на християнската Църква и на “нововъзглавяването” отношение “Глава-тяло” - тази символика отвежда към стародавния философски проблем за отношението “цяло-част” и създава плодотворни теоретични възможности за отговор на поставения в дисертацията в по-практически план въпрос за възможно “главенство” на жената в религиозната общност. Що се отнася до конкретно-феноменологичния план, в това отношение дисертационният текст е

богат на информация и показва много добро познаване литературата по темата. Феноменът “женско свещенство” е представен в различни “неавраамитски” традиции, а това създава определен “фон”, върху който да се обсъжда той в юдаизма, в християнството и исляма. Важен извод, който може да се направи още оттук при съпоставка на юдаизма и протестантството например е, че разрывът с коренната традиция позволява да се преформулира и въпросът за характера на свещенството. Поради това и проблемът вече опира не до онтологичния фундамент на традицията, а до “социалния обичай и общественото мнение”, които “създават препятствия” (с. 60) пред приемането на свещенството на жени.

От представянето на проблематиката за свещенството в юдаизма в различни исторически периоди става видна тъкмо такава промяна на характера на свещенослужението. Ситуацията, в която се оказват юдеите след разрушението на Втория храм, уместно е обвързана според мен с “богословието на Храма”, а очертаването на облика и функциите на равината – с халахическата традиция. Обоснован е въпросът, който М. Крайчева поставя относно равината – дали той е свещенство или институция. Тук ще посоча като постижения коментарите върху свещенството по Ааронов чин, “открехването” на темата за свещенството по чин Мелхиседек, интерпретациите на функциите на свещенослужителя като посредник и като учител. Подчертано е, че равините не се самоопределят като свещеници, а и нормите на Тора не позволяват те да се смятат за такива. Всъщност това е решаващо, за да може изобщо да се говори за женско равинство. Приведени са основанията за преформулирането на въпроса за свещенството във въпрос за духовното лидерство в религиозната общност. Оттук нататък и в дисертацията терминът “свещенство” относно юдаизма ще се употребява в условен смисъл.

Темата за жени-равини в съвременен контекст е поставена в определена когнитивна рамка, очертана от спецификите на различните направления в равинския юдаизъм, както и от традиционален и нетрадиционални погледи към статута и ролята на жената в еврейското семейство. Важен е изводът, че поради исторически катаклизми в живота на юдеите в диаспора до голяма степен носител на религиозната традиция става семейството.

Друг ракурс на прочит на темата е зададен чрез джендър-идеологията и позициите на феминисткото движение. И от промяната на подходите в изследването личи, че все повече избледняват чисто религиозните мотиви в аргументирането на функциите на духовния водач, и все повече излизат на преден план съображения, идещи от динамиката на светския живот. Честно казано, преди прочита на дисертацията имах опасенията, че ще срещна извънмерни увлечения по феминистки позиции (които са компонент от

“съпротивата” на постмодерното съзнание срещу присъщия на християнството логоцентризм), но в текста виждам отмерено отношение към тези позиции и техен балансиран прочит. Въз основа на посочените социални мотиви за утвърждаване на жени равнини, свързани с еманципацията на жената, с възгледа за равенство на половете, с образованост и т. н., може да се постави по-общият въпрос до каква степен е приемливо динамичните изменения в съвременния социален живот да влияят върху принципите на живота на религиозната общност, като при това да не се пристъпи отвъд крехката вече граница, предпазваща от секуларизация самата религия. Може да се каже и другояче – до каква степен е приемливо да допуснем катаклизмите на времето да влияят върху свързаността ни с вечното.

Четвърта глава по същество дава отговор на тези въпроси и е особено важна за проясняване на основните концептуални позиции в дисертацията. И именно тук се обединяват трудно съчетаемите социологически и апологетичен подходи към темата. Решението юдаизмът да се разглежда като цивилизация задава рамката на отговора на въпроса за духовното лидерство на жени в тази традиция. До известна степен са ревизирани вече малко преекспонираните възгледи на С. Хънтингтън, коментирани са различни кроскултурални изследвания. Най-важно в съдържателно отношение тук според мен е представянето на темата за женското свещенство в сравнителен план – в съпоставка на интерпретациите в юдаизма с тези в християнството и в исляма. По обясними причини най-убедително е аргументирано от богословско-апологетични позиции християнското виждане на проблема. Важни аспекти на интерпретацията на свещенството се откриват при разглеждането му в сотириологична и в есхатологична перспектива.

В известен смисъл в тази последна глава на дисертацията дисертантката се опитва “да обхване необхватното” - и като предметност, и като подходи. Като отчитам трудността и амбициозността на такава задача, ще си позволя да направя и бележки към текста в тази му част. Обобщени и рубрикирани са различия между авраамитски и източни религии. Но под тези две рубрики стоят различни основания. Като обща черта на “авраамитските религии” е изведена Истината. Но ми се струва очевидно, че нито юдаизмът, нито ислямът са склонни да приемат Истината, за която говори Йоановото Евангелие. Разбирам популярността на израза “авраамитски религии”, но според мен той е подвеждащ (тук бележката ми не е конкретно към дисертантката, а по повод на безкритичното приемане на този израз), защото не позволява да се открие качествена специфика на християнството по отношение на юдаизма и на исляма – и това особено личи в отношението към Истината. Не ми се струва убедително, понеже не откривам посочени аргументи за това, че в обозначените

като “източни” религии проблемът за истината се игнорира и че не е важно в какво се вярва, а и посочените като източни религии също са доста различни.

Ако окончателният отговор на въпроса за женското “свещенство” в юдаизма е, че става въпрос за “нова реалност”, на която Халаха трябва да отговори, то една от възможните перспективи за по-нататъшно изследване може да се види в осмислянето на критерии за реалност, за да се различи тя от субективни намерения. Но и да не открива подобна тема като “своя”, дисертантката е очертала с предложения текст достатъчно добри перспективи за по-нататъшната си работа.

Дисертационните приноси са формулирани в три пункта и според мен не бъдат възражения.

Библиографията е богата и обхваща репрезентативни източници на различни езици. Прави впечатление, че М. Крайчева е включила публикациите на българските изследователи, имащи по-пряко или по-косвено отношение към темата.

Заслужава да бъде оценена положително и очевидно плодотворната съвместна работа с научния ръководител.

Дисертационният текст е много информативен, демонстрирано е добро познаване на съвременното състояние на изследваната проблематика. Той е интересен и като начин на поставяне на проблемите, и като начин на търсене на решения, и това, струва ми се, е важно негово достойнство. Яснота на саморефлексията на автора демонстрират завършващите всяка глава наблюдения и обобщения. Работата е снабдена със богат научен апарат, уточняващи и пояснителни бележки. Изказът е овладян и динамичен.

Поради всичко това, а също и защото у нас няма специално изследване на проблематиката, би било добре да се подготви публикуването на труда.

Автореферат представя адекватно структурата и съдържанието на дисертационния труд.

Представени са две публикации по темата на дисертацията.

В заключение, като оценявам високо новаторския характер на предложния за защита дисертационен труд, сериозните проучвания, но и откриването на самостоятелен път за разработване на дисертационната тема, убедено предлагам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват положително за присъждането на Магдалена Юлиева Крайчева на образователната и научна степен “доктор” по богословие (научна специалност “История на религиите”).

5. 06. 2017
гр. София

Изготвила становището:
(проф. д-р Ели Василева-Сярова)